

RADOVAN PAVIĆ

GEOPOLITIČKI ASPEKTI TERITORIJALNOG RASPOREDA NESVRSTANIH ZEMALJA

Ideja nesvrstanosti znači stvaranje Novoga Svijeta. Ona je zaista savjest čovječanstva, i to stoga što se zalaže za odnose koji neće biti odnosi snaga, nego odnosi pravednosti. Nesvrstanost je zato nada za pravedan svijet. Ostvarivanje njezinih ideala još je vrlo daleko. Ali, to nije nedostatak ove politike, to nije nešto što smije oslabiti napore ili što može potisnuti nadu.

Nesvrstavanje je politički fenomen i kao takav nužno izaziva pluralistički pristup. U uvjetima progresivne militarizacije, postojećih ratnih sukoba i borbe oko interesnih sfera nesvrstane zemlje, zahvaljujući svojoj političkoj orijentaciji i osobito *teritorijalnom rasporedu*, mogu imati i imaju i geopolitičko i geostrateško značenje. Politika nesvrstanost ima i očite teritorijalne aspekte. Budući da oni nisu samo prostornog i lokacijskog, a time i objektivnog geografskog značaja, nego su itekako vezani uz politička i vojna pitanja, nazivat ćemo ih geopolitičkim i geostrateškim. Prostorni raspored nesvrstanih zemalja u svijetu danas i posljedice koje iz takvog rasporeda proizlaze izvanredna su ilustracija veze političkog i teritorijalnog fenomena. A *teritorijalizacija politike*, prije svega one regionalne, globalne i dugoročne, činjenica je koja je jasno prisutna u realitetu međunarodnih zbivanja definiranih prije svega ekonomsko-geopolitičko-političkim kompleksom u kojem prve dvije komponente predstavlja, njihov najvažniji temelj.

Za teritorijalizaciju političkog dovoljno je podsjetiti barem na neke određene situacije — tako uspješna politika globalnog vojno-blokovskog okruženja Zapada oko Heartlanda može imati smisla samo u skladu s odgovarajućim teritorijalnim rasporedom i lokacijom (specifični raspored NATO, CENTO i SEATO pakta); regionalno kontinentalno ekonomsko-političko okruženje Zambije i potreba izlaza na slobodno more neki su od poticaja održavanja i razvitka dobrosusjedskih odnosi između Zambije i Tanzanije, njihove zajedničke političke orijentacije, ali i mogućnosti da se preko sudjelovanja u izgradnji Tanzam željezničke pruge u ovaj prostor politički plasira i NR Kina; raspored tamponskih zona i zona vojno-političkog vakuuma («power vacuum zone») u Rimlandu i centralnoj Africi imaju poseban i pravi smisao tek u skladu s njihovom lokacijom u prostoru tradicionalnih interesnih sfera velikih sila; mogućnost postojanja geostrateške sjene u antarktičkom i okoantarktičkom južnoatlantskom i južnopacifičkom prostoru također su ilustracija teritorijaliza-

cije političkog; ponekad izuzetno loši odnosi između pojedinih država (kao oni između NR Kine i SSSR-a) također više ovise o »neriješenim« teritorijalnim pitanjima nego o ideološkim razlozima; isto tako i vrlo mali teritoriji mogu biti uzrokom najozbiljnijeg, ali srećom kratkotrajnog, kvarenja političkih odnosa — dobar primjer za to su i tzv. Zona B i »neriješena« teritorijalna pitanja između Jugoslavije i Italije koja se u odnosima bitno različitih zemalja — pripadnost NATO paktu i politika nesvrstavanja, razlike kapitalizma i samoupravnog socijalizma, talijanska povijesna opterećenja ofenzivnog karaktera — pokazuju daleko važnijima od svih pobrojanih razlika; osnovni problemi između Izraela i nekih arapskih država danas također se ne svode na razlike društvenog uređenja, religije ili slično, nego, ipak, na teritorijalna pitanja, tj. problem povlačenja Izraela u granice iz godine 1967., i osiguranje odgovarajućih teritorijalnih pretpostavaka za egzistenciju palestinskog naroda; svjetska politika progresivne militarizacije ima također jednu jasnu izraženu teritorijalnu komponentu i smislena je samo u odnosu na neke lokacijske aspekte, odnoseći se prije svega na svjetsko more i posebno neke njegove dijelove — tj. na Sredozemlje i Indijski ocean; napokon, značenje teritorijalnog ima i posebnu težinu u politici bilo emigrantskih vlada, bilo onih koje nastaju na oslobođenim teritorijima — njihova egzistencija i borba imaju svoj politički smisao samo dotle dok postoji perspektiva vraćanja i opstanka na određenom vlastitom teritoriju — u tom je smislu neobično karakterističan i primjer Gvineje Bisao koja inzistira da vlada novostvorene države, ako još uvijek u uvjetima rata, opstoji i djeluje na vlastitom političkom i nacionalnom prostoru.¹ Ugled narodnooslobodilačke borbe jugoslavenskih naroda i Predsjednika Republike osobno temelje se među ostalim upravo i na ovoj identifikaciji s vlastitim teritorijem i vlastitim narodom — opstojanje i borba u vlastitoj zemlji i u najtežim uvjetima ima posve drukcije političko i etičko značenje i težinu negoli vođenje oslobodilačke borbe i politike izvan zemlje pod zaštitom jakih prijatelja.

Zbog svega navedenog razumljivo je da i neka teritorijalna pitanja, tj. prostorni raspored nesvrstanih zemalja s odgovarajućim geopolitičkim posljedicama bilo u regionalnim bilo u globalnim okvirima, moraju izazvati određeni interes.

Veličina teritorija i broj stanovnika nesvrstanih zemalja mogu imati određenu geopolitičku ulogu. Prije svega, veličina teritorija može biti značajna u funkciji izolirajućih i tamponskih zona kao i u funkciji dubine ratišta, i to, dakako, osobito u slučaju kada se radi ne samo o znatnoj veličini samih pojedinih država, nego i o njihovim neposrednim graničnim kontaktima koji omogućuju formiranje većih prostorno kompaktnih područja iste političke orijentacije. Međutim, značenje veličine teorija u nesvrstanih zemalja ne treba ni u kojem slučaju preuveličavati, i to stoga što je njihov prostorni opseg relativno malen upravo u onom području koji je primarne globalne geopolitičke i geostrateške važnosti i gdje bi to bilo najvažnije u smislu postojanja što širih izolirajućih i tamponskih zona, tj. u području Rimlanda (izuzimajući sada iz njegova dijela južnu mediteransku fasadu, tj. Maroko, Tunis, Libiju i Egipat). Najveći teritorijalno-kompaktni blok nesvrstanih zemalja nalazi se u Africi, u području gdje počinje geostrateška sjena, zbog čega je osobina veličine teritorija ovdje od manjeg značenja. Štoviše, kompaktnost ovog teritori-

jalnog bloka u uvjetima afričke obalne nerazvedenosti ima čak i negativnih implikacija, budući da su mnoge afričke države izolirane od maritimnih proćelja.

Moguće je, dakle, zaključiti da veličina teritorija nesvrstanih zemalja nema ono značenje koje bi slijedilo iz samih apsolutnih brojeva i da znatno veću važnost imaju broj nesvrstanih država, njihovo ukupno stanovništvo i napose njihov teritorijalni raspored u odnosu na globalne i regionalne strateške zone.

Broj nesvrstanih država (75) i njihova ukupnog stanovništva (1.276,854.000) može, međutim, za razliku od teritorijalnog obuhvata imati daleko veće značenje koje prirodno slijedi iz snage njihova političkog javnog mnijenja. Ali, uz to ne treba zaboraviti ni činjenicu da nesvrstane zemlje, koje su uglavnom sve i nerazvijene zemlje, mogu postupno postati i razvijenije i razvijene, mogu postati značajni proizvođači (i to ne samo sirovina) i potrošači, što znači da mogu postati bitni faktori svjetskih ekonomskih odnosa i svjetskog gospodarstva općenito.^{1a}

Osim toga već i sam broj stanovnika pojedinih nesvrstanih zemalja može biti čimbenikom određene vojne snage. Međutim, u ovom slučaju treba osobito naglasiti da u čisto vojnom smislu u odnosu na broj svojih regularnih vojnih snaga nesvrstane zemlje bitno zaostaju bilo za najvećim svjetskim silama, vojnoblokovskim organizacijama ili pojedinim državama.

Tako se iz priložene tabele jasno uočava slijedeće:

UKUPNE ORUŽANE SNAGE
(prema »The military balance«, 1972/73)

SSSR	3,375.000 vojnika
NR Kina	2,880.000 „
SAD	2,391.000 „
NATO pakt (s Francuskom)	5,358.781 „
Varšavski ugovor	4,393.000 „
Nesvrstane zemlje*	3,608.450 „

— *prvo* glavina vojnih snaga u svijetu otpada na tri velike sile; *drugo*, kao velike vojne sile izdvajaju se NATO pakt i Varšavski ugovor; i *treće*, ukupne vojne snage sviju 75 nesvrstanih zemalja zaostaju za glavnim vojno-blokovskim organizacijama, a veće su od pojedinih svjetskih sila?

¹ »Međutim, shodno našem učenju i našoj situaciji treba imati na umu da to neće biti vlada u izgnanstvu. To će biti izvršno tijelo koje će djelovati u unutrašnjosti naše zemlje, kao što je i dosad postojalo u statutima naših administrativnih oblasti.« (Iz intervjua V. Cabrala »Međunarodnoj politici« nakon proglašenja nezavisnosti Gvineje-Bisao, 1973. god., »Međunarodna politika«, broj 563, 16. rujna 1973.)

^{1a} Uzimajući u obzir gospodarska pitanja naročito je važno naglasiti da osim SAD i SSSR-a upravo neke nesvrstane zemlje raspolažu najvećim rezervama nafte u svijetu i predstavljaju najvažnije svjetske proizvođače, što treba imati u vidu posebno u suvremenim prilikama kada se sve više razvija svijest da je i naftu i nužno i moguće iskoristiti u političkoj borbi.

Problematiku nesvrstanosti i njezinih geopolitičkih posljedica nužno je prije svega situirati u kontekst i nekih drugih najvažnijih problema i društvenih kretanja u suvremenom svijetu uopće, i to u okvir 1) gospodarskih pitanja i 2) procesa svjetske militarizacije.

1) *Gospodarska* pitanja su najvažniji, često skriveni a široj javnosti i nedovoljno poznati temelj međunarodnog političkog života. Nekoliko jednostavnih primjera lako može pružiti osnovu za specifičan način razmišljanja: jedna od najvažnijih činjenica suvremenog političkog života jest priznavanje NR Kine izraženo konačnim primanjem u Ujedinjene narode i njezina integracija u svjetske odnose. Sve ovo rezultat je, među ostalim, i izuzetno važnih ekonomskih komponenata — Kina je svijetu potrebna kao fantastičan perspektivni ekonomski faktor, kao posljednje u svijetu još nepodijeljeno tržište, čija će apsorpcijska moć postupno rasti. Što to znači za sav kapitalistički (ali i socijalistički) svijet, kojem zakon neprestanog rasta predstavlja zapravo osnovni oblik egzistencije, nije potrebno isticati i razglabati. Kina nije primljena u svjetsku zajednicu ni zbog kakvih razloga i na poticaj osjećaja pravde, nego prije svega stoga što će toj svjetskoj zajednici u gospodarskom smislu biti i te kako potrebna, što, dakako, ne znači da se niz zemalja u svom odnosu prema NR Kini nije rukovodio i drukčijim načelima. U nekim ekonomskim razlozima također treba tražiti i nemogućnost da NR Kina danas učini kakav vojnički eksces širih razmjera ili da sama izazove i uđe u veliki rat. U ovom slučaju radi se o sve jačoj kineskoj integriranosti u proces svjetske trgovine hranom, tj. o uvozu žita. Uspješno rješene prehrambene situacije u Kini nakon oslobođenja bilo iz vlastite proizvodnje, bilo iz vanjskih izvora jedno je od najvažnijih dostignuća režima i bitan faktor njegove uspješnosti u unutrašnjem političkom životu. Međutim, kineski uvoz žita ujedno uvelike blokira njezine vanjskopolitičke mogućnosti. Dok je u vrijeme Korejskog rata u uvjetima svjetske ekonomske izolacije i neintegriranosti vojni eksces, još bio moguć, dok se protiv Kine nisu mogle poduzimati odgovarajuće sankcije, danas su prilike posve različite — kineska integriranost u svjetsku uvoznu trgovinu hranom onemogućuje joj bilo kakove, u ovom slučaju ofenzivne, militarističke akcije, budući da bi uskraćivanje isporuke žita lišavalo Kinu jednog od temelja unutrašnje političke stabilnosti.

U novije vrijeme (1973.) napokon je i šira javnost upoznata s mogućnošću da se i nafta nekih arapskih zemalja² neizravno iskoristi u suprotstavljanju izraelskoj agresiji iz godine 1967. Naime, u uvjetima u kojima perspektive svjetske sirovinске, pogotovo energetske oskudice nisu nipošto nerealne, razumljivo je da nafta može zadobiti i da će dobiti sve veće političko značenje. U tom smislu treba podsjetiti na neke izrazito političke odnose i tendencije, koje, međutim, dobivaju i specifično značenje i omogućuju specifična objašnjenja — tako se američka politika prisutnosti u jugoistočnoj Aziji, perspektivna militarizacija kanadsko-američkog arktičkog bazena, mogući sve jači politički pritisak na neke latinskoameričke zemlje kao i politika učvršćivanja političkih pozicija u Perzijskom zaljevu uvelike temelje i na sadašnjoj i perspektivnoj ulozi nafte u tim prostorima — jer, sjeverna obala Aljaske važno

² Posve je krivo govoriti o »arapskoj nafti« ili »Arapskom svijetu« kao jedinstvenim kategorijama, i to stoga što se pojedine zemlje naseljene arapskim stanovništvom često međusobno neobično razlikuju i u ekonomskom i u političkom smislu.

je perspektivno naftonosno područje, nafte navodno u izobilju ima i na indokinesko-indonezijskom šelfu, neke karipske zemlje svjetski su proizvođači i izvoznici nafte, što još u većoj mjeri vrijedi za prostor Perzijskog zaljeva, i to ne samo na njegovim obalama, nego i na njegovu dnu. Politika prisutnosti, stvaranje političkih veza i blokovsko organiziranje u tim prostorima nisu sami sebi svrhom i ne mogu se razumjeti izvan konteksta sve većih energetske potreba suvremenog, u ovom slučaju prije svega Zapadnog svijeta.

Perspektiva sirovinske i energetske oskudice u svjetskim razmjerima također je ne samo jedan od najvažnijih, nego upravo i najvažniji temelj ekonomsko-političkog približavanja SSSR-a, SAD, Japana a donekle i SR Njemačke, i to ne oko jedne zajedničke političke, nego prije svega ekonomske teme, tj. energetskeg korištenja sibirskog prostora.

Ekonomski razlozi također su najdublje inkorporirani u pokret nesvrstani — tj. stvaranjem i razvitkom novih gospodarskih veza između samih nesvrstanih zemalja mijenjaju se i ruše tradicionalni odnosi i stvara se i u gospodarskom smislu jedan zaista novi Novi svijet, koji prestaje i prestat će biti definiran jedino i isključivo vezama između razvijenih zemalja kolonijalnih matica i kolonija, nekadašnjih kolonijalnih matica i oslobođenih zemalja ili vezama u okviru neokolonijalizma. Ove promjene među najvećim su promjenama u svijetu uopće i teško da ih je moguće dovoljno naglasiti.

Nesvrstanost ima, nadalje, izraženu protukolonijalističku, protuneokolonijalističku i proturasističku orijentaciju. A i ti aspekti isto su tako bitno, i najbitnije, vezani uz neka ekonomska pitanja, i to stoga što bilo kolonijalna, bilo neokolonijalna bilo rasistička politika moraju, osim u odnosu na geostrateške komponente, odgovoriti i na ekonomska pitanja — *nužno je, naime, osigurati sirovine i izvore energije pod svaku cijenu, jer će novooslobođene države, postupno, ipak, sve više provoditi nacionalizaciju svojih sirovinskih bogatstava i djelatnosti koje su uz njih vezane. Dok s jedne strane, dakle, bitna dimenzija nabrojanih »izama« jest grčeviti napor za očuvanje sirovinsko-energetskih izvora u uvjetima nastupajuće svjetske sirovinske oskudice, s druge strane upravo je nesvrstanost onaj faktor koji je na liniji težnja za eliminacijom monopola i multinacionalnih kompanija, na liniji težnja za preuzimanjem kontrole i suvereniteta nad nacionalnim bogatstvom. Vidi se to jasno i iz Ekonomske deklaracije³ koja ističe pravo zemalja na nacionalni suverenitet nad nacionalnim prirodnim bogatstvima i nad svim unutrašnjim privrednim aktivnostima, a vidljivo je to isto tako i iz Političke deklaracije (točke 18. i 82.)⁴, koja također govori o potrebi eliminacije stranih monopola i preuzimanja kontrole nad nacionalnim izvorima. Imajući u vidu nastupajuću sirovinsko-energetsku oskudicu, mnogima se neokolonijalistički neravnopravni ekonomski odnosi u svijetu još uvijek čine historijski nužnima, što se, izgleda, jedino može prevladati nesvrstavanjem i socijalističkim razvitkom u globalnim razmjerima. Među nesvrstanim zemljama nalaze se gotovo isključivo nerazvijene zemlje Trećeg svijeta, pa je pokret nesvrstaniosti ujedno i izraz težnje za pravednijim svjetskim ekonomskim odnosima.*

2) *Proces svjetske militarizacije* nastavlja se i dalje, i to u uvjetima u kojima u svijetu u okviru odgovarajućih oscilacija neprestano traju sukobi i

³ Deklaracija je donesena na IV. konferenciji nesvrstanih u Alžiru 1973. godine.

⁴ Deklaracija donesena na IV. konferenciji nesvrstanih u Alžiru 1973. godine.

napetosti i regionalnog i globalnog karaktera. A upravo politika nesvrstavanja sadrži i politiku smirivanja kao jednu od svojih najvažnijih komponenata, što je i razlogom da njezine posljedice imaju i bitno geostrateško značenje.

Unatoč svjetskim mirovnim ofenzivama, potpisivanju različitih sporazuma i primirja, proces militarizacije sve je jači, a svjetska sigurnost trpi sve jače izazove⁵. Jasno je to došlo do izražaja i u govoru Predsjednika Tita na konferenciji nesvrstanih zemalja u Alžiru 1973. godine — iako je najznačajnije poboljšanje postignuto u Evropi zbog čega »...Evropa više nije žarište neposredne ratne opasnosti...« ipak »...ni u Evropi još nisu uklonjene sve opasnosti.« A u svijetu općenito pozitivna su kretanja još uvijek neravnomjerna jer »...održavaju se i stvaraju nova žarišta sukoba...«⁶

Naoružavanje u svijetu predstavlja, čini se, nezaustavljiv proces u čiji se okvir uključuju i novi teritoriji, tj. sve više i prostor svjetskog mira. »Ma da su postignuti neki početni rezultati na bilateralnoj osnovi i u Ujedinjenim nacijama, još smo daleko od pravog razoružanja. Trka u naoružanju ne samo što nije obuzdana već se proširuje i na nova područja.«⁷

Geostrateški aspekti geneze nesvrstavanja

U poratnom razvitku političko-teritorijalne karte svijeta jednu od najvažnijih činjenica predstavlja njezino usitnjavanje s obzirom da se javlja sve veći broj novih država. Zato se s pravom može govoriti, ako ne odmah o dislokaciji svjetske moći, a ono svakako o *dislokaciji svjetskog utjecaja*. Međutim, taj utjecaj postaje *novom snagom* tek udružen u pokretu i ideji nesvrstivosti. Ujedno, ako se o nesvrstivosti radi kao i o određenoj političkoj snazi, ispoljava se to i u geostrateškom aspektu — jer — nesvrstane zemlje mogu značiti smanjivanje napetosti u klasičnim zonama sukoba svjetskih sila (Rimland), one mogu predstavljati područja koja i politički i teritorijalno prekida ju globalno (okoazijsko) okruženje, biti faktorom koji kontinentalno zatvorenim državama omogućuje lakši pristup do mora i slično, što su se karakteristike tipično geopolitičkog i geostrateškog značenja. A ako se prati sam začetak i razvitak ideje nesvrstivosti, moguće je i tu jasno uočiti utjecaj geostrateških realiteta — imajući u vidu *Brionski sastanak*. J. B. Tita, G. A. Nasera i Dž. Nehrua, koji predstavlja multilateralni začetak nesvrstivosti (iz godine 1956), neobično je karakterističan sastav zemalja sudionica — očito je da je uzimajući u obzir suvremene prilike na našem geopolitičkom položaju u »zoni Jalte«, i *Rimlanda općenito, u zoni političkog »shatter belt-a«* (politički razdrobljenog područja), *lokacije na razmeđi križanja mogućih interesa NATO pakta u smislu zatvaranja okruženja i Varšavskog ugovora za izbjicanjem na Sredozemlje bez posredstva carigradskih natovskih Tješnaca, u prostoru blizom Otrantskim vratima, gdje se susreću zapadni, istočni pa i prokineski utjecaji itd.* — *ukratko u tzv. Sivoj zoni* — očito je da u uvjetima ovakvog geopolitičkog i geostrateškog položaja jedna mala zemlja može težiti osiguranju mira jedino

⁵ O problemima militarizacije svijeta vidi i prilog: R. Pavić: *Progresiona militarizacija svijeta*, Politička misao, Zagreb, broj 1/1972.

⁶ »Vjesnik«, 7. rujna 1973.

⁷ Isto, »Vjesnik«, 7. rujna 1973.

zastupajući ideju koegzistencije i nesvrstavanja, isto kao što je očito da se takva ideja, zakonito i historijski, nije mogla javiti i razviti na mjestu i u uvjetima jedne Australije, Islanda ili Paname li proizaći iz okvira jedne velike sile. Za začetak ideje nesvrstanosti⁸ karakteristična su i ostala dva sudionika budući da su i oni locirani u zoni Rimlanda, što implicite znači i mogućnost da budu uvučeni u okvir negativnih utjecaja velikih sila. (formiranje SEATO pakta 1954. godine, blizina NR Kine, problemi Egipta u odnosu na pitanje Sueskog kanala). Godine 1960. dolazi do tzv. *Apela petorice*, u kojem se tri- ma spomenutim državama priključuju još i Indonezija i Gana. Dok za prvu i opet vrijedi značajna lokacija u Rimlandu, druga se nalazi još u izrazitom prostoru geostrateške sjene.

Ostavljajući sada po strani sve druge relevantne faktore, očito je da se ideja nesvrstanosti nije mogla javiti iz područja tada izrazite geostrateške sjene (Argentina ili Južnoafrička republika, itd.), iz područja koja po svojoj lokaciji imaju ulogu isturenih saveznika Zapada (zapadni Berlin, Izrael) ili iz područja Heartlanda, svjetske geostrateške tvrđave, tamo gdje je on imao i tamponsko značenje (NR Mongolija)⁹ itd.

Ideja nesvrstanosti i značenje geopolitičke i geostrateške lokacije

Geopolitički i geostrateški položaj zaista mogu imati znatna utjecaja na političke prilike pojedinih zemalja ili većih regionalnih cjelina. Interesi velikih sila koji su orijentirani prema tim prostorima rezultiraju iz njihove specifične lokacije definirane kontaktnim i tamponskim karakteristikama u međuprostoru velikih sila (koji međuprostori predstavljaju njihove *interesne sfere*) ili na glavnim svjetskim geostrateškim *operacijskim pravcima*. A u takvim prilikama na granicama interesnih sfera i u uvjetima »sivih zona« razumljivo je da politika nesvrstavanja može pružati i sigurnost za opstanje pojedinih država i općenito biti prilogom sigurnosti u pojedinim djelovima svijeta. Primjer Jugoslavije¹⁰ dovoljno je ilustrativan; ali — vrijedi to i za niz drugih zemalja (Laos, Afganistan, Finska i druge).

Geostrateško značenje nesvrstanih zemalja temelji se ponajviše na činjenici da su one locirane u neposrednoj blizini ili u samim zonama napetosti i mogućih sukoba, zbog čega svojom politikom smirivanja mogu bitno utjecati na međunarodne političke odnose, lakše rješavati međusobna granična pitanja i slično. Ovakvo je shvaćanje jasno došlo do izražaja u govoru predstavnika Laosa (na IV. Konferenciji nesvrstanih u Alžiru 1973. godine), čiji kontaktni i tamponski položaj zaista može, uz odgovarajuću političku orijentaciju, u ovom slučaju prema nesvrstanosti, biti faktorom smirivanja u indokineskom

⁸ Ovdje se sada ostavlja po strani tzv. »Panča šila«, tj. »Pet principa miroljubljive koegzistencije« između Indije i NR Kine iz godine 1954. budući da se u tom slučaju radilo samo o bilateralnom odnosu.

⁹ Jasno je da se ovdje govori samo o tom i jednom aspektu geneze nesvrstavanja, kojemu se ne pridaje nikakvo isključivo značenje.

¹⁰ U našim prilikama najposebniji prikaz izvornog i hrestomatijskog karaktera o geopolitičkom i geoprometnom položaju Jugoslavije i jugoslavenskih zemalja u prošlosti donesen je u skriptama: R. Pavić: *Osnove opće i regionalne političke geografije, geopolitike i geostrategije*, Dio I, Sveučilište u Zagrebu, str. 99—284, Zagreb, 1973.

prostoru: »Geografski položaj Laosa, gospodine Predsjedniče, stavlja nas između dva antagonistička bloka, dvije nepokolebljive ideologije koje se već pedeset godina sukobljavaju na svim kontinentima. Pred ovom vizijom latentnog, permanentnog sukoba, Laos smatra da može da bude faktor smirivanja.«¹¹ — i to upravo sa svojom politikom nesvrstavanja. Da takva politika zaista može pridonositi miru, sigurnosti i potiranju suparništva velikih sila, jasno je došlo do izražaja i u govoru Sirimavo Bandaranaike, predsjednika vlade Sri Lanke, kada je spominjala pitanje Azije: »Imamo pdloge za bojazan da bi Azija mogla postati zona suparništva supersila koje bi zadiralo u sigurnost država tog područja. Izgleda mi da politika nesvrstavanja pruža rješenje te situacije.«¹²

Ovakve bojazni i nužnosti suprotstavljanja ovakvoj politici temelje se općenito na geostrateškom položaju pojedinih zemalja jer »Mnoge nesvrstane zemlje zauzimaju strateški položaj u svojim oblastima, i zato postaju predmet pohlepe stranih sila koje traže baze i strateške položaje, smatrajući da im to treba radi njihove sigurnosti.«¹³

Nesvrstanost i postojanje interesnih sfera

Iako politika interesnih sfera kao sam termin može više podsjećati na uglavnom prevladano kolonijalno razdoblje, ona neprijeporno postoji i danas, premda češće pod nazivom »politike prisutnosti«. I to ne samo da ona postoji, nego je, izgleda, na određeni način čak i intenzivnija nego u prošlim razdobljima. A to jednostavno stoga što izravna teritorijalna osvajanja više nisu moguća, što znači da se odgovarajući interesi mogu ostvariti jedino preko interesnih sfera. Ekonomski pritisak i eksploatacija, uključivanje u vojne blokove i lokacija baza najjači su izrazi nove politike interesnih sfera.

Ideja nesvrstavanja takvoj se politici očito suprotstavlja, a u onom slučaju kada se radi o političkim realitetima vezanim za teritorijalni raspored, radi se ujedno i o geopolitičkim aspektima. Da interesne sfere zaista postoje, moguće je navesti više primjera, iako nikakvi apsolutni dokazi nisu mogući — ali — ipak treba podsjetiti: danas se zona evropskih socijalističkih satelitskih država može smatrati i prešutno priznatom sovjetskom interesnom sferom, u svijetlu čega se stav Zapada u povodu čehoslovačke krize 1968. godine čini daleko razumljivijim; također, ne treba zaboraviti niti činjenicu da je prigodom posjeta Washingtonu (1973. godine) Brežnjev priznao zonu Perzijskog zaljeva kao američku interesnu sferu. U svom govoru na IV. Konferenciji nesvrstanih zemalja u Alžiru 1973. godine H. Bumedijen govorio je i o »...prebacivanju sukoba (između velikih sila, R. P.) na druge kontinente na koje se gleda kao na uloge u ekonomskoj i strateškoj igri oko traženja novih zona utjecaja.«^{14,15} I dalje — politika interesnih sfera ne samo da postoji, nego je, opet po H. Bumedijenu, i sve izrazitija: »Imperijalističko miješanje vrši se

¹¹ »Međunarodna politika«, br. 564, 1. listopada 1973, str. 40.

¹² Isto, str. 18.

¹³ Isto, str. 18.

^{14, 15} Iz govora H. Bumedijena, po »Međunarodnoj politici«, broj 563, od 16. rujna 1973.

i putem sve izrazitije tendencije za stvaranjem zona zategnutosti sa ciljem da se osigura prevlast nad područjima od velikog ekonomskog i strategijskog interesa,¹⁶ koja, dakako, ne predstavljaju ništa drugo nego interesne sfere. Utjecajne sfere, dakle, postoje i danas. Nesvrstane zemlje tome se politički opiru. A taj otpor ovisi i o njihovu teritorijalnom rasporedu, što je posve geopolitičko pitanje.

Pitanje kontinentalnog okruženja i pristup do slobodnog mora

Politika svjetske militarizacije ima i jednu jasno izraženu teritorijalnu komponentu, tj. odvija se prije svega na svjetskom moru. Na svjetskom moru ostvaruje se i jedan oblik ravnoteže snaga među velikim silama, neki njegovi dijelovi osobito su važni u novijoj militarizaciji (Indijski ocean), dok postojanje »Kluba 200 milja« također može zbog svog unilateralnog karaktera biti faktorom izazivanja napetosti i sukoba. Po »Rezoluciji o pitanju pomorskog prava«, donesenoj na IV. Konferenciji nesvrstanih u Alžiru, nesvrstane zemlje podržavaju prava pribrežnih država na more, dno i podzemlje u zonama do 200 NM od osnovne linije (razumljivo uz neškodljivi prelet i plovidbu. Ovakav je stav također geostrateški značajan, jer s jedne strane može pridonijeti vojnoj sigurnosti neke zemlje, ali također može biti i faktorom sukoba, jer se ovako široke teritorijalne vode mogu vojno osporavati, što znači da se moraju i vojno braniti.

Geostrateško značenje također ima i težnja nesvrstanih (iz govora K. Kaunde) da se neka svjetska područja proglase zonama mira i neutralnosti, u što se i opet uključuju more i morsko dno kao područja sadašnje militarizacije, a također i svemir kao vjerojatno slijedeća zona koja će tim procesom biti zahvaćena.

Ali, u odnosu na more još su važniji stavovi nesvrstanih što se tiče zemalja koje ne izlaze na slobodne morske fasade. Osobito je to važno za Afriku, gdje je takvih ukupno 14 zemalja, od kojih ih je 13 među nesvrstanimima. Dodaju li se k tome još i Afganistan, Nepal, Butan i Laos, u svijetu danas postoji 17 nesvrstanih zemalja koje su pogođene ovakvom kontinentalnom lokacijom. Razumljivo je zato da su ove države¹⁷ i te kako zainteresirane za razbijanje mogućeg političkog okruženja koje bi im u takvim uvjetima kontinentalne i političke izoliranosti znatno otežavalo ili čak onemogućivalo komuniciranje s ostalim svijetom. A ako se tome doda i činjenica da okolne države mogu efikasno osporavati i pravo preleta iznad svog teritorija, značio bi takav geopolitički položaj situaciju u kojoj bi okružena država u svom razvitku mogla odviše ovisiti o nesklonostima svojih neposrednih susjeda. Zato je za velik broj osobito afričkih država od izuzetnog značenja da ovakva kontinentalna geografska izolacija bude ublažena dobrosusjedskim odnosima, u čemu zajednička politika nesvrstavanja može biti i te kako pozitivan faktor.

¹⁶ Isto, »Međunarodna politika«, broj 563, od 16. rujna 1973.

¹⁷ U tom je smislu osobito karakterističan jedan odlomak iz govora kralja Nepala na konferenciji u Alžiru (»Moja zemlja je, kao i ostale zemlje koje nemaju izlaz na more, pokušala privući pažnju svijeta na tu žalosnu situaciju. Međunarodna zajednica počinje shvaćati ozbiljnost ovog problema.« (»Međunarodna politika«, broj 564, od 1. listopada 1973.)

Ovaj je problem osobito izražen upravo u nekim afričkim zemljama, jer ne samo da se radi o *kontinentalnom geografskom položaju*, ne samo da *okolne zemlje nisu uvijek nesvrstane*, zbog čega izostaju i *osobiti poticaji da se loka- cijski pogodnim državama izide u susret*, nego su te *okolne države ujedno i zemlje bijelog rasističkog okruženja*, što onda pojedine kontinentalne zemlje dovodi u vrlo tešku poziciju. Takve je primjere moguće naći južnije od ekva- ritorijalne zone — u najtežoj situaciji svakako se nalaze Botswana¹⁸, Lesoto i Svaziland, gdje se upravo ova tri navedena elementa međusobno dopunjuju — ove su zemlje bez maritimne fasade, okolne države nisu među nesvrstani- ma, a ujedno se odlikuju i bijelom rasističkom politikom. Međutim, u daleko povoljnijoj situaciji nalaze se ostale afričke kontinentalne nesvrstane države — jer — graničeći međusobno, one mogu ostvariti vezu s morem, iako pravci do mora preko nesvrstanih obalnih susjeda ne moraju uvijek biti i oni naj- kraći i najpovoljniji. Ilustracija ovakvih prilika dobro je uočljiva na primjeru odnosa između Zambije i Rodezije i Mozambika s jedne i Zambije i Tanza- nije s druge strane. Dok bi za najveći dio Zambije luka Beira u portugalskom Mozambiku predstavljala sigurno najpovoljniju trgovačku luku, nije njezino ko- rištenje uvijek moguće, i to zbog postojanja rodezijsko-mozambičkog bijelog okruženja, što je Zambiju u geoprometnom smislu orijentalno na nesvrstanu Tanzaniju i njezinu luku Dar es Salam.¹⁹ Zato se u »Ekonomskoj deklaraciji«, donesenoj 1973. godine u Alžiru, s pravom govori o potrebi da bi»... *zemlje u razvitku bez izlaza na more trebalo isto tako da se koriste posebnom među- narodnom pomoći, koja bi im omogućila da prevaziđu probleme izazvane nji- hovim geostrukturalnim nedostacima*...«²⁰

Moguće je, dakle, zaključiti da politika nesvrstavanja u Africi ima geo- političko značenje i u toliko što kontinentalno izoliranim državama bez vlas- titih maritimnih pročelja olakšava participaciju na svjetskom moru, a time i uključivanje u glavne svjetske prometne i trgovačke tokove.

Gestrateška uloga nesvrstanih u prostoru Rimlanda

U globalnim geostateškim odnosima općenito prostor Rimlanda defini- ran je kao zona tradicionalnih sukoba i napetosti između maritimnih sila ori-

¹⁸ Na četveromeđi Jugozapadne Afrike, Zambije, Botswane i Rodezije postoji kontakt između Botswane i Zambije, ali se on u odnosu na praktične potrebe mora posvema zanemariti.

¹⁹ Međutim, relacije između Zambije i Rodezije u odnosu na otvorenost ili za- tvorenost granica složenije su nego što je to moguće apsolvirati u okviru ovog pri- loga. Naime, Rodezija može granicu zatvoriti samo djelomično (tj. za promet ljudi), a ostaviti je otvorenom za izvoz zambijskog bakra (do Beira u portugalskom Mozam- biku), i to stoga što je zambijski bakar strateški materijal nuždan za opskrbu »slobod- nog svijeta«. Važno je spomenuti da onemogućavanje transporta zambijskog bakra i uopće zambijske vanjske trgovine preko Rodezije pogađa također i Mozambik. S dovršenjem Tanzam željezničke pruge (1975. godine) geoprometni položaj Zambije bit će bitno poboljšan, a promjena pravca veza sa svijetom pogodit će i Rodeziju i portugalski Mozambik.

²⁰ Problemi zemalja u razvitku koje nemaju izlaz na more bili su na dnevnom redu konferencije u okviru točke 9d. (Tekst iz *Ekonomске deklaracije*, »Međunarodna politika«, br. 563, od 16. rujna 1973., str. 23.)

jentiranih u širenju svog utjecaja prema evroazijskoj kontinentalnoj jezgri, tj. Heartlandu, i onih kontinentalnih, orijentiranih prema moru, dakle preko zone Rimlanda. Osim toga Rimland je još i danas glavna zona globalnog okruženja oko socijalističkih zemalja definirana prostiranjem NATO, CENTO i SEATO pakta. I upravo zbog navedenog toliko veliko značenje imaju u ovom prostoru *teritorijalni raspored tamponskih zemalja i onih koje prekidaju kontinuitet blokovskog okruženja*. Upravo zbog navedenog važna je i *lokacija niza nesvrstanih zemalja u zoni Rimlanda*, koje zemlje svojom politikom smirivanja i popuštanja napetosti mogu predstavljati bitni faktor stabilizacije prilika u zoni u kojoj je i nakon II. svjetskog rata zabilježen cijeli niz vojnih i ratnih sukoba (izraelsko-arapski, indijskokineski, indokineski i korejski). Dakle, pozitivna uloga politike nesvrstavanja i smirivanja u ovom je slučaju naglašena i zbog njihova specifičnog teritorijalnog rasporeda upravo u zoni Rimlanda, osobina koja uz iste značajke nesvrstivosti, a ponovno zbog teritorijalnog rasporeda, ne vrijedi u prostoru Čilea i Argentine, Kenije i Tanzanije, ili Toga i Dahomeja.

Prostor Evrope i Sredozemlja ima najmanje nesvrstanih zemalja (Jugoslavija, Malta i Cipar), ali je njihovo geopolitičko značenje relativno veliko — prvo, Jugoslaviju zajedno sa Švedskom, Finskom, Švicarskom i Austrijom valja ubrojiti u tzv. *evropske neutralce*, koji uvelike djeluju zemlje NATO pakta i Varšavskog ugovora, zbog čega izostaju njihovi izravni granični kontakti, a time se smanjuje i mogućnost napetosti i sukoba. Tamponska uloga u ovom je slučaju očita politika nesvrstivosti može tome bitno pridonositi. Neobično je značajno da su upravo i evropske neutralne zemlje (Švedska, Austrija) ili one koje takvoj politici teže (Finska) bile u Alžiru također prisutne kao gosti. Mali broj nesvrstanih zemalja u Evropi svakako je nedostatak u svakom pogledu, pa tako i u geopolitičkom, i to stoga što svjetski mir najviše ovisi o prilikama u Evropi.

U prostoru Sredozemlja geostrateško značenje *Malte* odlučno je kao one točke koja kontrolira vezu zapadnog i istočnog Mediterana. Nesvrstana politika Malte uvelike je pridonijela ublaživanju napetosti u ovom prostoru, ali ujedno, na žalost, bila i uzrokom daljnjeg prodora NATO pakta prema istoku (nova baza u Pireju). Iako je očito da bi nesvrstani *Cipar* svojom lokacijom na Bliskom Istoku mogao biti faktorom mira u ovom području, njegovo je značenje manje regionalnog a više lokalnog značaja s obzirom na razumljivu orijentaciju prije svega na svoje unutrašnje prilike.^{20a}

Za područje Sredozemlja u cjelini pozitivna je činjenica da su osim Jugoslavije, Malte i Cipra sve njegove južne i istočne obale (uz jedinu iznimku Izraela), i to od tursko-sirijske granice pa do Gibraltara, u okviru nesvrstanih zemalja. Ali razumljivo je da se značenje pripadnosti velikih teritorija pokretu nesvrstivosti ne smije ni u kojem slučaju preuveličavati, i to iz razloga koji ovise o neposrednom iskustvu — ni u prostoru Sredozemlja nesvrstane zemlje nisu, za sada, mogle spriječiti da ovaj akvatorij ne postane područje najizrazitije pomorske konfrontacije dviju supersila.

^{20a} Odmah nakon izbijanja arapsko-izraelskog rata u listopadu 1973. britanska baza Akrotiri na Cipru poslužila je kao jedna od točaka koje je koristilo zrakoplovstvo SAD, što očito ne može biti u skladu s interesom ciparske sigurnosti, kojoj politika nesvrstivosti daleko bolje odgovara.

U geostrateškom smislu Sredozemlje je najvažnije more Rimlanda, uz Indijski ocean to je najvažniji novi prostor maritimne militarizacije, iako je očito da ni u Sredozemlju, baš kao ni u Indijskom oceanu »...ne postoji neka praznina koju bi trebalo popuniti«. ²¹

Posebno značenje ima politika nesvrstanosti na *Bliskom istoku*²², budući da sve zemlje, osim Izraela, pripadaju toj političkoj orijentaciji, što razumljivo može poticati i njihovu međusobnu protucionističku i protuimperijalističku aktivnost. O ovoj činjenici, tj. o arapskom okruženju potenciranom i pripadnošću čitave regije nesvrstanom svijetu, i zajedničkoj političkoj orijentaciji, cionistički Izrael, barem u dugoročnom smislu, mora i te kako voditi računa. Jer — nesvrstanost potiče i različite oblike arapske solidarnosti, što očito ima određeno značenje u protucionističkoj orijentaciji. U području *Perzijskog zaljeva* teritorij je nesvrstanih zemalja ograničeniji, a isto kao i u slučaju Turske postoji kontakt s CENTO paktom. U geostrateškom smislu ovaj je prostor opterećen mnogobrojnim problemima — konačno je (1973. god.) definiran i priznat kao američka interesna sfera, poprište je graničnih sukoba (primjer Iraka i Kuvajta), dok Ormuška vrata predstavljaju tankersko-naftonosni koridor najvažniji u svijetu uopće. Nesvrstanost u ovom prostoru, osobito na jugoistočnom dijelu Arapskog poluotoka, ima određenog značenja i za politogenezu ovog uvijek burnog i »balkaniziranog« prostora posebno u uvjetima britanskog povlačenja iz zone istočno od Sueza.

Na *Srednjem istoku* Afganistan je jedina nesvrstana zemlja. Politika nesvrstavanja ovdje potencira njegovu tradicionalnu tamponsku ulogu naslijeđenu iz razdoblja rusko-britanskih aspiracija. Okružen CENTO paktom (Iran, Pakistan), u kontaktu sa SSSR-om i bez izlaza na more, u čemu ovisi o Pakistanu, Afganistan kao nesvrstana zemlja očito uživa povoljnije prilike i u vlastitom unutrašnjem razvitku, isto kao što ima već poznato značenje i kao današnja svojevrсна tamponska zona između Sovjetskog Saveza i blokovskog Pakistana. Zbog svog izoliranog kontinentalnog položaja Afganistan mora s Pakistanom nastojati oko dobrosusjedskih odnosa²², iako problemi na toj strani mogu biti kompenzirani jačom orijentacijom prema Sovjetskom Savezu.

U *Južnoj i Jugoistočnoj Aziji* u odnosu na geostrateške aspekte i raspored nesvrstanih zemalja dominiraju dvije važne karakteristike:

— *prvo*, teritorijalno najveći, demografski najbrojniji i politički najznačajniji prekid u globalnom okruženju između CENTO i SEATO pakta ostvaren je na mjestu Indije, koja je ujedno i nesvrstana zemlja. Ujedno, okruženje je ovdje sve slabije s obzirom na formiranje također nesvrstanog Bangla Deša;

— i *drugo*, u indonezijskom i indokineskom prostoru, osim u slučaju DR Vijetnama i Tajlanda, također su locirane sve same nesvrstane države. Ova činjenica također može biti značajna kao faktor smirivanja u prostoru koji danas zbog zatvorenosti Sueskog kanala predstavlja, zajedno s pomorskim

²¹ Iz govora H. Bumedijena na konferenciji u Alžiru, »Međunarodna politika«, broj 563, od 16. rujna 1973. str. 13.

²² Teritorij između uključno Libije i Perzije, Turske i južnog dijela Arapskog poluotoča. Područje *Srednjeg istoka* obuhvaća Perziju i Afganistan.

^{22a} Za afganistansko-pakistanske odnose važan je problem Puštunistana, za koji Afganistan smatra da predstavlja dio njegova teritorija. S Perzijom Afganistan danas više nema problema kao u prošlosti.

prolazom južno od Afrike, najvažniji pristup u akvatorij Indijskog oceana, novo područje sve jače prisutnosti američke i sovjetske flote.

Razbijanje globalnog okruženja ima isto tako veliko značenje i u prostoru Indokine kao i na Dalekom istoku. I ondje politika nesvrstanih mogla bi također biti faktor smirivanja i razbijanja spomenutog okruženja. Međutim, u ovom prostoru od nesvrstanih zemalja locirani su samo Burma, Malezija, Singapur, Laos, Kambodža i Južni Vijetnam (preko Privremene revolucionarne vlade). Karakteristično je da, iako također vrše bitnu ulogu u prekidi okruženja, DR Vijetnam, NR Kina i NDR Koreja nisu u okviru nesvrstanih zemalja, što je, barem za NR Kinu kao novu svjetsku silu, uvelike razumljivo.

Nesvrstane zemlje izvan Rimlanda — prostor geostrateške sjene

Izvan područja Rimlanda, u ostaloj Africi, Amerikama, Australiji i na Antarktiku s odgovarajućim »vanjskim« dijelovima svih triju oceana, nalazi se prostor u kojem idući od ruba Rimlanda geostrateško značenje postupno sve više opada, da bi se konačno južnije od zone Amazonas — ekvatorijalna Afrika — Australija ušlo u prostor *geostrateške sjene*,²³ najpotpunije izražen u antarktičkom i okoantarktičkom maritimnom području. Razumljivo je da će globalno geostrateško značenje u području sjene nestajati, iako ne treba zaboraviti i dvije iznimke — tj. južnu Afriku i maritimni prolaz između Afrike i Antartika, sve važniji u globalnim odnosima, kao i prostor »apsolutnog mora Zapada« (zona Kariba) definiran vrlo značajnim regionalnim geostrateškim osobinama.

Prvi od ova dva nabrojena prostora, tj. onaj južnije od Zaira, Zambije i Tanzanije, čvrsto je uklopljen u vojno-političku i ekonomsku sferu Zapada i s relativno novijim geostrateškim značenjem, koje datira od kraja 60-ih i početka 70-ih godina ovog stoljeća, dakle od vremena kada Indijski ocean postaje sve važnije područje prisutnosti flota dviju supersila, zbog čega u uvjetima zatvorenosti Sueskog kanala, pristup oko južne Afrike u zonu Indijskog oceana postaje i za Zapad, ali i za Istok, od sve većeg značenja. Ako se tome dodaju još i specifični problemi ovog područja, tj. postojanje danas najvećeg kolonijalnog teritorija i rasističke politike nekih južnoafričkih država, unutrašnji oružani otpor i ambicije Kine da se politički plasira u ovu zonu, očito je da ovaj prostor, inače lociran u izrazitoj geostrateškoj sjeni, u novije vrijeme bitno mijenja svoje značenje, ulazi i u globalne geostrateške odnose, smanjujući time prostor geostrateške sjene, što je posve razumljivo i u skladu s procesom širenja militarizacije i globalnih konfrontacija na sve prostranija područja.

Druge zona koja predstavlja iznimku u geostrateškoj sjeni jest Američko sredozemlje²⁴ — ono je tradicionalnog značenja, velike geostrateške važnosti zbog pristupa Panamskom kanalu i postojanja Kube, a posve je uklopljen u ekonomsku politiku i vojnu sferu Zapada u okviru tzv. apsolutnog mora Zapada.

²³ Pod tzv. geostrateškom sjenom podrazumijevamo onaj prostor koji je lociran izvan područja u kojem se nalaze glavne interesne sfere Istoka i Zapada, glavne geostrateške točke i operacijski pravci, glavna žarišta sukoba i napetosti.

²⁴ Američko sredozemlje — prostor između Angloamerike, Američke prevlake, Južne Amerike i otočnog luka između Floride i Trinidada.

U Latinskoj Americi općenito, uz iznimku osobito užeg dijela Američkog središnjeg kontinenta (između Jukatana, Kube, antilskog otočnog luka, Venezuele i »bananana republika«), kumulira se, inače politički i geostrateški, nekoliko pozitivnih činjenica — *prvo*, radi se o geostrateškoj sjeni općenito; *drugo*, ovaj je prostor proglašen za bezatomsku zonu, i *treće*, sve je više zemalja koje pristaju uz politiku nesvrstavanja (Peru, Argentina, Čile do vojnog puča u jesen 1973. god.), Gvajana, Trinidad i Tobago, Jamajka i Kuba), ili koje se javljaju barem kao promatrači. Za smanjivanje političkih tenzija nesvrstanost može prirodno imati najveće značenje u prostoru Američkog središnjeg kontinenta, tj. samo se putem nesvrstavanja (izuzimajući, dakako, odnose drugih snaga) mogu u ovom prostoru razviti novi odnosi. Za njihov razvitak svakako treba istaknuti zalaganje nesvrstanih za uklanjanje vojnih baza na Portoriku, Kubi i u zoni Panamskog kanala. S obzirom da je Komitet za dekolonijalizaciju Ujedinjenih naroda priznao i Portoriku pravo na samoopredjeljenje i nezavisnost, politika nesvrstavanja mogla bi dobiti još jednog člana, baš kao što bi i veći broj nesvrstanih partnera pogodovao razvijanju političkih i ekonomskih veza nove države u ovom prostoru. Imajući sve navedeno u vidu, očito je da nesvrstane zemlje i u apsolutnom moru Zapada (Kuba, Jamajka i Trinidad i Tobago) kao i Zambija, Botswana, Lesoto i Svaziland mogu imati i posebno pozitivno značenje.²⁵

Nesvrstanost i geostrateški odnosi u južno-afričkom prostoru. U afričkom prostoru općenito nalazi se osobito velik broj nesvrstanih država. Ta je činjenica neobično pozitivna i stoga što su to sve relativno nedavno formirane države, nekadašnje kolonije, koje su se, dakle, već u samom početku svoje samostalne politogeneze opredijelile za svakako najprogresivniji i najpravedniji oblik međunarodnih političkih odnosa izražen upravo politikom nesvrstavanja. Ideja nesvrstanih može svojom politikom smirivanja i nastojanja oko mirnog rješavanja različitih prijepora, u afričkim uvjetima, prije svega onih teritorijalnog karaktera, odigrati bitnu ulogu u odnosu na nekoliko aspekata: *prvo* — u uvjetima afričke »balkanizacije«, tj. nelogično povučenih granica iz kolonijalnog razdoblja koje odjeljuju regionalne geografske cjeline i etničke zajedničke politike nesvrstanih država i na toj osnovi razvijeni stupanj međusobnog razumijevanja može biti faktor koji će sprečavati sukobe oko granica i pograničnih krajeva; *drugo* — u uvjetima kontinentalne izolacije velikog broja afričkih država povoljni međusobni odnosi u okviru zajedničke politike nesvrstanih država mogu okruženim državama također olakšati pristup do maritimnih proćelja; *treće*, a gotovo i najvažnije, u južnoj Africi nesvrstane zemlje mogu predstavljati bitan faktor suprotstavljanja rasističkoj politici i pomaganja oslobodilačkih pokreta, i to stoga što se upravo u ovom prostoru nalaze i dva najrazvijenija rasistička uporišta — Rodezija i Južnoafrička Republika, kao i dva najveća kolonijalna prostora — portugalska Angola i Mozambik, čemu treba dodati i Jugozapadnu Afriku, danas u biti kolonijalni priključak Južnoafričkoj Republici. U južnoj Africi nalaze se u totalnom kontinentalnom i bijelom okruženju i nesvrstane zemlje Lesoto i Svaziland, za koje opća podrška nesvrstanog svijeta može imati veliko moralno značenje i biti faktor njihove sigurnosti; *četvrto* — u južnoj Africi nesvrstane zemlje

²⁵ Ovdje treba izostaviti Madagaskar, jer on unatoč nesvrstanosti malo sudjeluje u afričkom životu i ima male afričke interese. Što se tiče Malavija, za njega je vrlo karakteristična novija orijentacija prema Zapadu.

mogle bi, u slučaju oslobađanja Angole, Jugozapadne Afrike i Mozambika i njihove najverojatnije političke orijentacije prema nesvrstavanju, predstavljati faktor koji bi mogao pridonijeti i slabljenju rasizma u Južnoafričkoj Republici i Rodeziji, budući da bi regionalne veze i međuovisnosti u slučaju okruženja nesvrstanim državama možda dovele i ove zemlje na put barem nešto drukčijeg unutrašnjeg socijalnog razvitka; i napokon — *peto* — prostor južne Afrike iako je dugo vremena uživao sve prednosti lokacije u izrazitoj geostrateškoj sjeni, postao je i postaje sve značajniji i u globalnim odnosima svjetskih sila, budući da se iz Južnoafričke Republike i vojno-pomorskih baza na njezinu teritoriju može uvelike kontrolirati jedan od dvaju najvažnijih ulaza u Indijski ocean.²⁶ Očito je da bi postojanje što većeg broja nesvrstanih zemalja moglo pozitivno djelovati na međunarodne odnose i u ovom dijelu svijeta. Ali — treba odmah konstatirati da je broj nesvrstanih zemalja baš ovdje malen, da ovdje dominiraju kolonijalistički i rasistički režimi, a postojeće nesvrstane zemlje (Botswana, Lesoto Svaziland) i preslabe su da bi mogle predstavljati jači utjecaj, dok neke od njih (Madagaskar) nisu ni jače uklopljene u život afričkog kontinenta, s kojim bi onda mogle zajednički politički nastupati.

U karakterizaciji prilika općenito u južnoafričkom prostoru treba voditi računa o nekoliko važnih momenata — kolonijalizam i rasizam predstavljaju ovdje takove probleme da je moguće složiti se s K. Waldheimom²⁷ da »*Postoji ozbiljna i sve veća opasnost da se nasilje i krvoproliće pojačaju*«. Zbog čega značenje nesvrstaniosti upravo u ovom prostoru ima i specifičnu težinu. U južnoj Africi općenito Zapad brani neke svoje vitalne interese: *prvo*, brani životni prostor za isključivu dominaciju bijelog čovjeka. Ovaj oblik rasizma neizmjerljivo je teži i ne može se uopće uspoređivati s politikom »bijeles Australije«, i to stoga što se odnosi na prostor brojčano dominirajućih crnačkih etnikuma, dok se u slučaju Australije radi samo o onemogućavanju imigracije obojenog stanovništva. Gospodareći velikim prostorima kao teritorijalnom i ekonomskom rezervom (Angola, Mozambik, Jugozapadna Afrika), neke zapadne zemlje (Portugal i Južnoafrička Republika) osiguravaju sebi značenje i životne uvjete koje prelaze njihove mogućnosti od onih kada bi bili teritorijalno znatno ograničeniji, i *drugo* — Zapad u ovom prostoru brani neke od svjetskih najznačajnijih gospodarskih izvora kao i već spomenutu mogućnost veze između Atlantskog i Indijskog oceana. Geostrateški interesi ovdje su očiti, o čemu se jasno izrazio i K. Kaunda na IV. Konferenciji nesvrstanih u Alžiru, govoreći o tome da »*Neke zemlje članice NATO-a i sve druge zemlje koje podržavaju gospodarstvo manjine u južnoj Africi čine to radi svojih posebnih ekonomskih i tobožnjih strateških interesa...*«. Razumljivo, ovdje se ne bismo mogli složiti s navodnim interesima strateških (točnije geostrateškog) karaktera — oni su zaista stvarni, ako se radi o progresivnoj militarizaciji, ali i tobožnji, ako se radi o interesima svjetskog mira i nužnosti vojne obrane Zapada.

U regionalnom geopolitičkom smislu južna Afrika se prije svega karakterizira:

²⁶ Ostali pristupi su zatvoreni (Sueski kanal) ili su previše obilaznog karaktera (oko južnog dijela Australije).

²⁷ Iz njegova govora na konferenciji nesvrstanih u Alžiru 1973.

a) Postojanjem *tamponske zone* između crne ekvatorijalne Afrike na sjeveru i bijele rasističke Afrike na jugu, Zaire, Zambija i Tanzanija predstavljaju južnu granicu crne ekvatorijalne Afrike, posvema u okviru nesvrstanošti. Nešto južnije nastavlja se glavna tamponska zona Južnoafričke Republike, koja ovu državu štiti od okruženja sa sjevera — u ovoj su tamponskoj zoni Angola, Jugozapadna Afrika, Botswana, Rodezija, Malavi i Mozambik. Napokon posve na jugu locirana je treća zona, tj. ona bijele Afrike, odnosno sama Južnoafrička Republika.

b) *Sužavanje spomenutog tampona* bitna je njegova karakteristika, s tim da bi u slučaju političkog oslobođenja i zaista ostvarenih mogućnosti za samostalan razvitak (koje primjerice ne uživa Botswana) ovaj prostor posve okružio Južnoafričku Republiku. Sve bi te nove zemlje bile najvjerojatnije nesvrstane i u čitavom bi prostoru došlo do ostvarivanja *«izraelizacije»* — tj. Južnoafrička Republika našla bi se posve okružena državama posve različitih političkih koncepcija, premoć i zaleđa bila bi očita, što bi moglo biti pozitivnim faktorom integracije Južnoafričke Republike u regionalni ekonomski i politički život ovog prostora, ali, dakako, na posve drugim osnovama;

c) *Vojno značenje južnoafričkog prostora* je i regionalno i globalno — dužina granica, izravni granični kontakti i mala mogućnost kontrole omogućavaju međusobnu suradnju oslobodilačkih pokreta, iako se tome suprotstavljaju neke od (nesvrstanih) zemalja (Botswana), koje su po svom centralnom položaju najbolje locirane da budu zbjeg oslobodilačkih pokreta. A u globalnom geostrateškom smislu veliko značenje ima Južnoafrička Republika — njezine baze u Simonstownu i Durbanu važna su uporišta na atlantsko-indijsko-oceanskoj rutu; u Simonstownu smješteni su najveći suhi dok i brodogradilište na cijelom potezu između Evrope i Singapura. S prodorom sovjetske flote u akvatorij Indijskog oceana, zatvaranjem Sueskog kanala i povlačenjem britanskih snaga istočno od Sueza geostrateško značenje južne Afrike bitno je poraslo, pa se ovo područje više ne može ubrojiti u geostratešku sjenu. Osim toga u Južnoafričkoj Republici postoje i tri američke stanice za praćenje satelita.

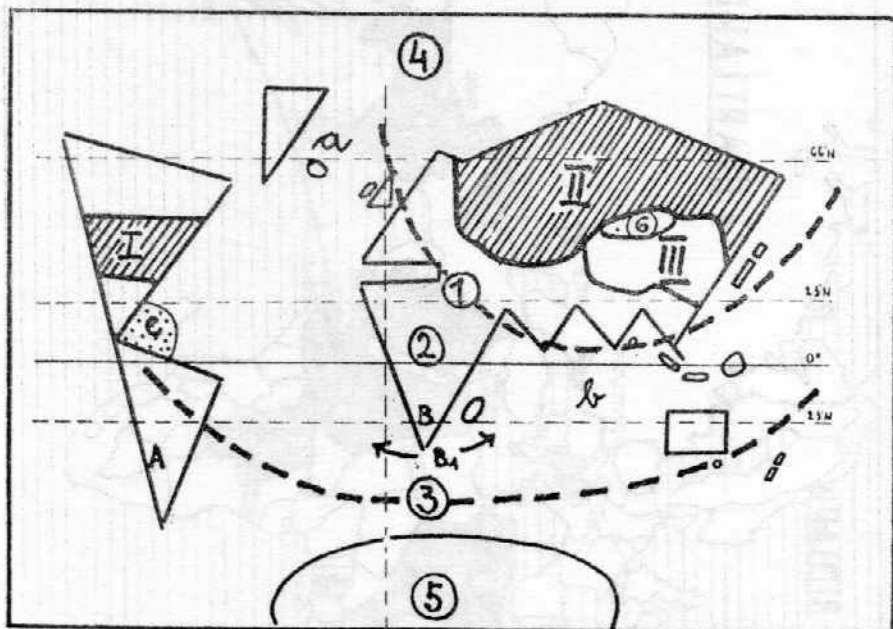
d) *Totalno okruženje* nekih država danas i njihova ekonomska ovisnost o Južnoafričkoj Republici i Rodeziji bitna su karakteristika ovog prostora — iako nesvrstana, Botswana, u bijelom okruženju i u uvjetima u kojima za svoj izvoz i zapošljavanje znatno ovisi o Južnoafričkoj Republici, ne može pružiti oslobodilačkim pokretima onu pomoć za koju bi svojim geografskim položajem inače bila vrlo pogodna.

e) *U probouju ekonomsko-političkog okruženja* od nesvrstanih zemalja²⁸ u najpovoljnijoj je situaciji Zambija, dok za Lesoto i Svaziland vrijede posve suprotne osobine. Zbog izravnog graničnog kontakta s Tanzanijom i povoljnih političkih odnosa, u kojima i nesvrstanost ima odgovarajuću ulogu, Zam-

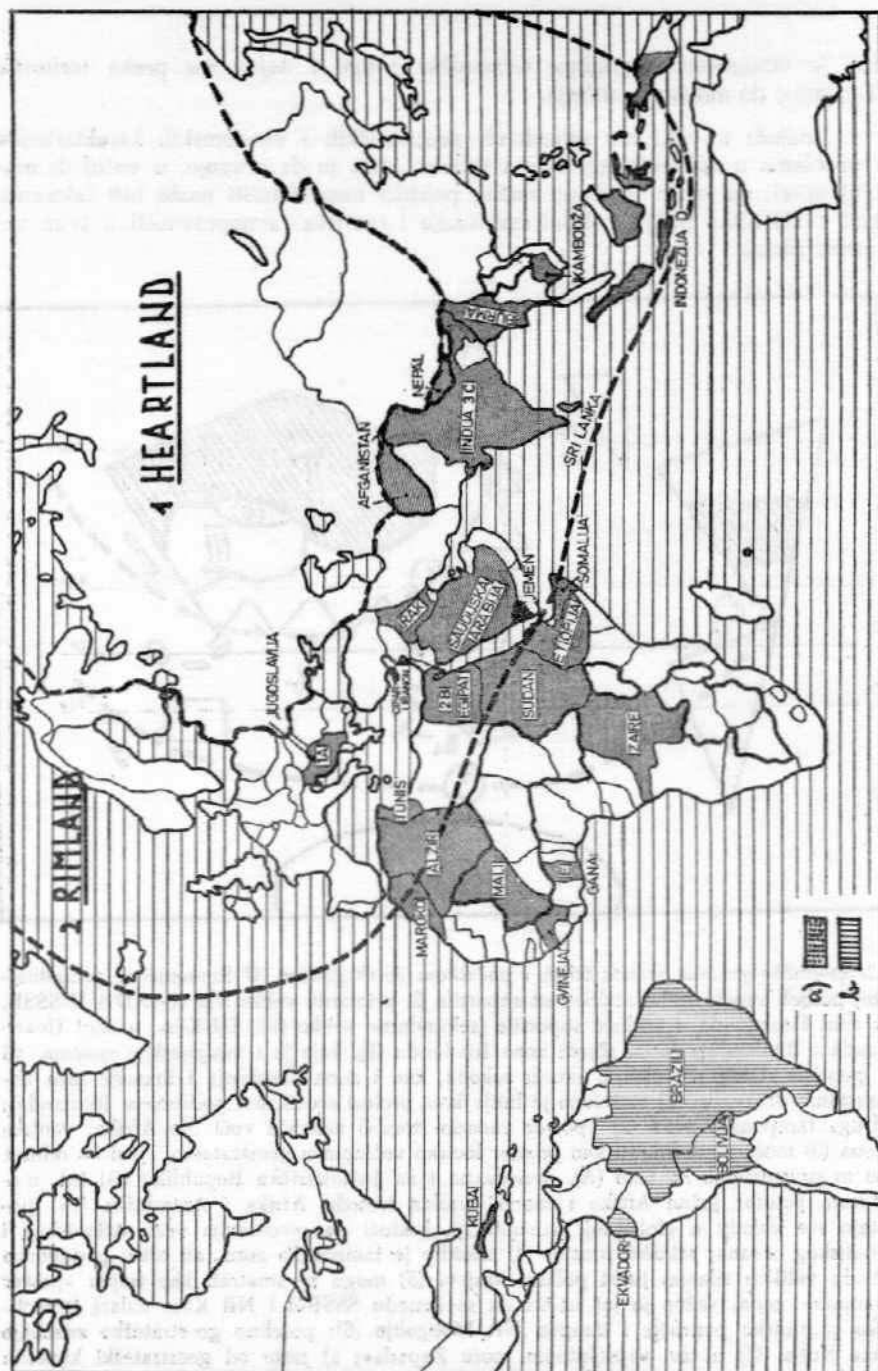
²⁸ Malavi nije sudjelovao na konferenciji nesvrstanih u Alžiru 1973. Inače Malavi je prekinuo veze s NR Kinom, Egiptom i Ganom, a uspostavio s Portugalom i Južnoafričkom Republikom. U Ujedinjenim narodima podržava SAD i Južni Vijetnam. Godine 1971. predsjednik Banda službeno je posjetio Mozambik i Južnoafričku Republiku, postavši tako prvi obojeni vođa jedne afričke države koji je službeno posjetio ove zemlje.

biji je omogućena izgradnja željezničke pruge i naftovoda preko teritorija Tanzanije do morskog proćelja.

Imajući u vidu niz navedenih geopolitičkih i ekonomskih karakteristika i problema u različitim djelovima svijeta, očito je da svagdje, u većoj ili manjoj mjeri, na jedan ili drugi način, politika nesvrstanosti može biti faktorom koji znači bitan prilog politici smirivanja i razvika ravnopravnosti u svim vrstama odnosa.

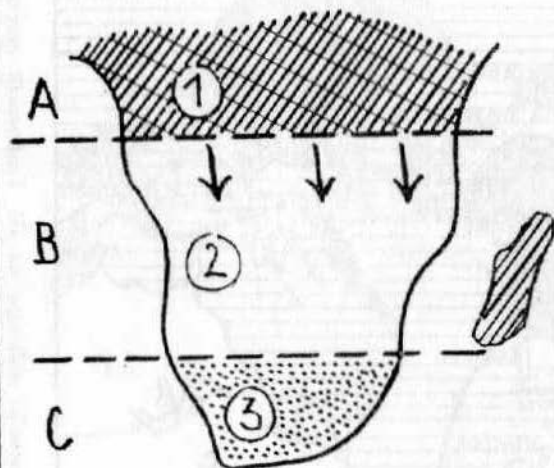

Geopolitička podjela svijeta 60-ih i početkom 70-ih godina. U Suvremenoj geopolitičkoj podjeli svijeta treba razlikovati supersile ili primarne velike sile (I-SAD i II-SSSR, u zoni Heartlanda) i buduće supersile (sekundarne velike sile, III-Kina, u zoni Heartlanda i Rimlanda); zatim slijedi zona Rimlanda (1), koja je i tamponskog značaja, ali i poprište danas najvažnijih ratnih sukoba, kao i zona okruženja i lokacije niza nesvrstanih država sa (1) označena je linija koja prolazi središnjim područjem Rimlanda); druga tamponska zona (2) »power vacuum zone« zahvaća veći dio Afrike; vanjska zona (3) može se definirati kao prostor lociran većinom u geostrateškoj sjeni — odnosi se to prvenstveno na Čile (A), donedavno i na Južnoafričku Republiku (B) itd; međutim, prostor južne Afrike i morski prolaz između Afrike i Antarktika (B₁) postaje sve važniji u globalnoj geostrategiji, budući da predstavlja vezu Atlantskog i Indijskog oceana; arktički prostor (4) također je tamponska zona, ali oštro podijeljena među velikim silama; južni polarni krajevi (5) mogu se smatrati kao trajna »power vacuum« zona; važno je još uočiti da se između SSSR-a i NR Kine nalazi izolacijsko pustinsko područje i tampon NR Mongolije (6); posebno geostrateško značenje ima Kuba (C) u tzv. »apsolutnom moru Zapada«; a) neke od geostrateški ključnih točaka u svjetskom moru (Island); b) Indijski ocean — glavno područje nove maritimne militarizacije.

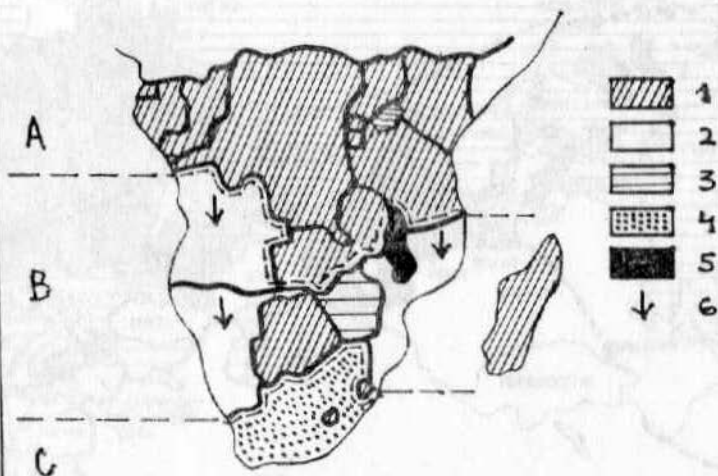

Sudionici na proej konferenciji nesvrstanih zemalja u Beogradu 1961. (25 zemalja i 3 promatrača): a) zemlje sudionice, neregularni članovi; b) zemlje promatrači. 1 2

a) Godina 1963.

b) Godina 1973.

Sužavanje tamponske zone između crne ekvatorijalne Afrike na sjeveru i »bijele« Afrike na jugu, u razdoblju od 1963. do 1973.
 a) Godina 1963.: 1 — prostor ekvatorijalne centralne Afrike oslobođenih država; 2 — ovisni teritoriji; 3 — područje pod najizrazitijom bijelom dominacijom; A — crno zaleđe; B — tamponska zona; C — prostor kojem »prijeti izraelizacija«;
 — pravac u kojem nastaju novooslobođene države i širi se ideja nesvrstanosti;

b) godina 1973.: 1 — novooslobođene države, sve ujedno i nesvrstane zemlje; 2 — kolonije i ovisni teritoriji; 3 — novoformirane države s izrazitom rasističkom orijentacijom; 4 — »bijela« Južnoafrička Republika; 5 — novoformirane države koje (čini se) napuštaju ideju nesvrstavanja; — pravac mogućeg sužavanja tamponske zone;

GEOPOLITIC ASPECTS OF THE TERRITORIAL ALIGNMENT OF
NON-ALIGNED COUNTRIES

Summary

The of non-alignment means the creation of the New world. It is really the conscience of the humanity because it supports relations that will not be relations of powers but relations of justice. That is why non-alignment is the hope for a new, just world. The realization of its ideas is still very far. But that is not a defect of that politics, or something that should weaken its efforts of hold back the hope.

Non-alignment is a political phenomenon and as such it necessarily assumes a plural approach. In the conditions of progressive militarization of the world, and existing war conflicts and fights for the spheres of interest, non-aligned countries owed to their political orientation and territorial meaning, may also have a special geopolitical and geostrategic significance.

Considering the geopolitical aspects of non-alignment, the author states these problems in a few basic theses as follows:

- 1) the general problem of territorialization of political
- 2) The economic founding of the contemporary political events (taking People's republic of China) as an example in relation to perspectives of the world's shortage of raw materials; in relation to new economic connections among non-aligned countries themselves etc.
- 3) Geopolitical and geostrategic aspects of non-alignment are considered in relation to this political orientation, then in relations to the grey zones of control, to the key-points and spaces in total geostrategy etc.
- 4) The author especially considers the relation of nonaligned countries to the existence of spheres of interest, the problem of surrounding and access to the Free sea.
- 5) In regional part, the author considers the meaning of non-aligned countries in some parts of the world, especially in Rimland, as a contact-zone of world great power. Certain attention is paid to the significance of non-aligned countries in the space of geostrategic shadow, especially on the south of Africa. The author points to the fact because of the new militarization of the Indian ocean and closing of the Suez channel the significance the Southafric Republic grows steadily; also because of its location on the way that controls the connection of Atlantic and Indian ocean.

Translated by Majda Tafra